

Білецька Єлизавета Ігорівна

Національний університет

Києво-Могилянська Академія

Науковий керівник – к. іст. наук Гломозда К. Ю.

**АКЦІЯ Т-4 НА УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ:
ЗНИЩЕННЯ ХРОНІЧНО ХВОРИХ ПАЦІЄНТІВ ПІД ЧАС
НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ**

Мета мого дослідження – визначити подробиці проведення каральної акції Т-4 на території України: кількість жертв, місця їхніх поховань, участь місцевих лікарів у вбивствах. У дослідженні я вирішую такі завдання: знайти джерельні матеріали та оприлюднити їх зміст; порівняти різні дані щодо способу вбивств, числа померлих, територій поховань; зробити внесок у дослідження долі лікарів, засуджуваних у післявоєнні часи за страту пацієнтів. Крім того, до цілей своєї роботи я включаю дослідження подальшого культурного відбиття цих подій (зокрема, у радянських літературі та кіномистецтві) та аналіз спільного ідеологічного та культурного фону каральної акції на всіх територіях її проведення (аналіз наукових концепцій, що мають непряме відношення до акції, передуючи її здійсненню, та пропагандистських матеріалів).

Реалізація програми знищення хронічно хворих пацієнтів (здебільшого – ментально хворих) на українських землях під час нацистської окупації є малодослідженою темою. За неї бралися А. Венгер, В. Тваринський, Г. Грінченко, А.Т. Петрюк та П.Т. Петрюк. Проте, їх дослідження обмежилися рамками статей у історичних журналах та на тематичних веб-сайтах. Великих наукових праць, присвячених розправі нацистів над хронічно хворими людьми на українських теренах, в українському науковому просторі не простежується. Натомість, німецьких досліджень, що стосувалися цих подій на німецьких землях, досить багато. Вони постають як у вигляді статей, так і у більших форматах. Майбутня співпраця між українськими та німецькими дослідниками

у перспективі могла б принести дуже великий внесок у розуміння цієї теми. У дослідженні наголошується на необхідності зміни «традиційного» ворожого підходу до теми ментальних розладів, що присутній у пострадянському просторі.

Програмі знищення Т-4 приділено багато уваги серед наукової спільноти Німеччини. Серед великих праць можна виділити «Aktion T4 1939–1945. Die „Euthanasie“-Zentrale in der Tiergartenstraße 4» німецького історика Алі Геца, що є відомим дослідником націонал-соціалізму [2]. Цей самий автор разом із колегами Ангелікою Еббінгаус та Матіасом Гаманом видав збірку «Aussonderung und Tod. Die klinische Hinrichtung der Unbrauchbaren» [3]. Історики Томас Беддіс та Крістіна Гюбенер досліджували долю дітей, що стали жертвами цієї програми знищення. Удо Бенценгефер, лікар та історик медицини, також займався дослідженням доль дітей. Перераховувати інших німецьких істориків, що займалися цією проблемою, можна далі, тому що тема у німецькій науковій спільноті розроблена дуже детально. Натомість, ми бачимо мало зацікавленості у цій темі на українських теренах. У 2018 році група істориків з Німеччини та з України взялася за цю проблему та почала дослідження. Серед них – Альберт Венгер, український історик із міста Дніпра, який досліджував знищення пацієнтів Ігреньської психіатричної лікарні.

Дослідження цієї теми ведуться українськими дослідниками спільно з німецькими колегами. Відкриття архівів СБУ сприяло поширенню інформації серед науковців [1].

Українські дослідники приділяють недостатньо уваги етичній стороні цього питання. Європейські науковці схильні обережно висловлюватись у своїх дослідженнях відповідно до принципу екології у мові, не допускаючи мови ворожнечі (hate speech) та дискримінаційних висловлювань. Такий підхід буде розвиватися і надалі як у західних гуманітарних, так і у природничих науках у зв'язку з поширенням концепції нейрорізноманіття (neurodiversity), що переглядає поняття ментальної норми та патології, виводячи думку про норму як про соціальний конструкт, про уявне поняття. Праці, написані раніше за

дослідження А. Венгера (виключаючи роботи лікарів Петрюка П.Т. та Петрюк А.Т., що написані етично витримано), подекуди грішать дискримінаційною риторикою та мовою ворожнечі, і бажано, щоб надалі ми не поверталися до подібних хиб.

На нинішньому етапі мого дослідження я роблю попередній висновок про те, що акція знищення відбувалася на території України подібно до того, як і на інших окупованих нацистами територіях Європи та безпосередньо на території Німеччини.

Встановлені нині причини акту знищення пояснюються найбільшим числом науковців матеріальним зиском та ідеологічними установками: економією фінансів та бажанням створити «здорову націю». Але я висуюю припущення, що в основі цієї акції лежить процес пошуку «ворожого іншого», та що вона була скоріше актом ненависті, ніж актом пошуку економічної вигоди. Також хочу пояснити проблему через аналіз соціального та культурного простору, що панував у ті часи у Західному світі. У майбутньому бачу перспективу переходу дослідження до міждисциплінарного простору та вивчення такого явища як соціальний конструкт.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Грінченко Г., Альберт В. Непотрібні люди: воркшоп у Гайдельберзі // Україна модерна. – 2019. – 11 березня / Електронний ресурс: <http://uamoderna.com/event/workshop-heidelberg>, відвідано 06.04.2019.
2. Götz Haydar Aly Aktion T4 1939—1945. Die „Euthanasie“-Zentrale in der Tiergartenstraße 4» – Berlin : Ed. Hentrich, 1987. – 206 S.
3. Götz Aly, Angelika Ebbinghaus, Matthias Hamann Aussonderung und Tod. Die klinische Hinrichtung der Unbrauchbaren (= Beiträge zur nationalsozialistischen Gesundheits- und Sozialpolitik. Heft 1) – Berlin: Rotbuch Verlag Berlin, 1991. – 191 S.